

Dabas eksperte: «Ar invazīvajiem augiem jācīnās gudri»

Lidija Kirillova

To, ka, piemēram, Sosnovska latvānis ir invazīvs, grūti iznīcināms un pat bīstams augs, zina daudzi. Taču par lupīnām, zeltslotiņām, puķu spriganēm vienprātības nav – tādi ziedoši klajumi taču izskatās skaisti, Jānos var vainagos iepīt vai košus pušķus vāzēs salikt. Diemžēl tā smukuma ar katru gadu parādās vairāk un vairāk. Ceļmalās un grāvjos, neapstrādātās lauksaimniecības platībās un upju krastos daudzviet manāmas pamatīgas audzes, ar kurām cīnīties kļūst jau problemātiski. Invazīvie augi palēnām atņem dzīves telpu citiem, kas izsenis veidojuši Latvijas lauku vidi. Tā ir pamatīga problēma, tāpēc rodas jautājums, vai ar to cīnāties pietiekami?

Invazīvo augu izplatība, kas būtiski samazina mūsu dabas daudzveidību, ir problēma, kuru ar likumiem un noteikumiem vien neapturēt – nepieciešama cilvēka līdzdalība. Vairākos interneta portālos laisma publikācija, kur skaidrojumu sniedz Dabas aizsardzības pārvaldes LIFE programmas projekta LatViaNature Invazīvo sugu nodaļas vadītāja Santa Rutkovska. Informācija var būt noderīga arī "Vietējās Latgales Avīzes" lasītājiem, tāpēc komentārus lūdzām arī Lauku atbalsta dienesta un Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra speciālistiem.

"Dabas daudzveidību var salīdzināt ar lielu daudzstāvu māju, kur visi dzīvo mierā, bet, ja šajā teritorijā ienāk kāda invazīvā suga, ar laiku tā paliek viena pati – augsne kļūst nabadzīgāka, apputeksnētāju skaits samazinās... Un tagad padomājam – apputeksnētāji ir svarīgi ābelēm, ķiršiem, dārzeniem, kuru augļus izmantojam pārtikā. Ja apputeksnētāju trūkst, tie ir jāpērk. Piemēram, Getliņos, lai apputeksnētu tomātus, pērk kamenes, un tas ietekmē produkcijas cenu."

Eiropas Savienībā 2014. gadā ir pieņemta Invazīvo sugu regula (Eiropas Parlamenta un Padomes regula nr. 1143/2014 "Par invazīvu svešzemju sugu introdukcijas un izplatīšanās profilaksi un pārvaldību"), un tajā paredzēta virkne noteikumu, kas izpildāmi katrai ES dalībvalstij. Regulā ir saraksts ar 114 invazīvām sugām, un tās visas ir saistošas arī Latvijai. Tas nozīmē, ka nevienā valstī nedrīkst audzēt, pavairot, ievest vai tirgot kādu no sarakstā iekļautajām sugām. Atsevišķos gadījumos, ja tiek saņemta atļauja, sugu drīkst ievest un turēt, piemēram, botāniskie dārzi.

Latvijā no regulas sugām savvaļā ir sastopamas sešas: Sosnovska latvānis, puķu sprigane, Japānas un Sahalīnas dižsūrene, Sirijas asklēpija un Nutalla elodeja.

Kas ir invazīva suga?

Apzīmējumu invazīvs piešķir tām svešzemju sugām, kas, nonākot jaunās dzīves vietās, var sākt: strauji vairoties – puķu spriganes, kas pārklāj upju krastus; agresīvi izplatīties – Kanādas zeltgalvīte veido monaudzes; nomākt vietējās sugas un apdraudēt ekosistēmas – kā daudzlapu lupīnas, kuru audzēs samazinās kukaiņu, piemēram, tauriņu sugu daudzveidība; var nodarīt kaitējumu gan dabai, gan cilvēkiem, piemēram, izraisa alerģijas (vērmellapu ambrozija) vai apdegumus (Sosnovska latvānis).

Pazīt un ziņot

Pamanot invazīvās sugas pārstāvi, ir skaidri noteikta rīcība. «Vispirms ir jāziņo, jo tā mēs varam papildināt kopējo datu bāzi, lai saprastu patieso situāciju,» skaidro Santa Rutkovska. «Latvijā nav tik daudz ekspertu, lai visu apsektotu, un neviens nezina situāciju uz vietas labāk kā cilvēks, kurš tur dzīvo. Atverot karti, kur iezīmētas vietas ar invazīvajiem augiem, redzam reālo situāciju. Jo vairāk zinām par invazīvo augu, jo labāku izskaušanas metodi varam piemērot, jo mūsdienīga dabas aizsardzība balstās datos un zinātnē.»

Dabas aizsardzības pārvaldes projektā LatViaNature ir radīta platforma datu uzkrāšanai «Invazīvo sugu pārvaldnieks» (www.invazivs.lv), kas piedāvā iepazīties ar teju 50 invazīvajām sugām un to izskaušanas metodēm. Tur ir gan svešzemju sugas, kas iekļautas ES regulā, gan tās, ko zinātnieki ir atzinuši par Latvijā invazīvām vai potenciāli invazīvām – ātraudzīgas, strauji vairojas un izplatās, apdraudot vietējās sugas un bioloģisko daudzveidību. Ikviens iedzīvotājs vietnē www.invazivs.lv aicināts sniegt ziņojumus par pamanītajām invazīvajām sugām, norādot precīzu vietu un pievienojot fotogrāfiju. Katru ziņojumu un fotogrāfiju pārbauda eksperti, tā samazinot iespējamās kļūdas, tāpēc šiem datiem var ticēt.

Ar invazīvajām sugām jācīnās gudri

Uz lielāko daļu invazīvo augu sugu attiecas nosacījums, ka nopļauti, nogriezti, nozāģēti vai izrauti tie ir jāizvāc no teritorijas. Piemēram, ja puķu sprigani izrauj un atstāj zemē, tā veido gaisa saknes un atkal ieaug augsnē, turpina ziedēt un nogatavina sēklas. Jāatceras arī tas, ka viena izskaušanas metode visiem augiem neder, tāpēc ir jāpazīst suga, lai zinātu, kā un kad rīkoties.

Sosnovska latvānis, Kanādas zeltgalvīte, puķu sprigane izskaujami pirms ziedēšanas vai pašā ziedēšanas sākumā. «Ja sākam kaut ko darīt ar šiem augiem, kad sēklas jau ir nobriedušas, palīdzēsim tiem izplatīties,» brīdina eksperte. «Sēklas var pielipt pie drēbēm, apaviem un izplatīties.»

Latvāņa iznīcināšanai, kas ir bīstams process, jo auga sula var izraisīt smagus apdegumus, ir izstrādāti Ministru kabineta noteikumi nr. 559 «Invazīvās augu sugas – Sosnovska latvāņa – izplatības ierobežošanas noteikumi». Nezinot vai neņemot tos vērā, šo augu labāk neaiztikt.

Kanādas zeltgalvīti (tautā saukta par zeltslotiņu) nedrīkst likt kompostā vai grāvī, jo tai arī norautai nobriest sēklas, kas dīgtspēju saglabā daudzus gadus. Pašam augam piemīt alelopātiskas īpašības – tas izdala ķīmiskus savienojumus, kas bloķē blakus esošo augu dīgšanu un attīstību. Šis ir viens no iemesliem, kāpēc Kanādas zeltgalvīte veido monaudzes.

Daudzlapu lupīnas izplatās ar sēklām, kas dīgtspēju saglabā vismaz 30 gadus. Lai iznīcinātu, tās jānoplūc vai kā citādi jāiznīcina jau pirms ziedēšanas. Ja lupīnas iepin vainagos vai liek Jāņu pušķos, tos vēlāk vēlams sadedzināt. Ar lupīnām var cīnīties, izrokot to sakneņus.

Puķu sprigane aug mitrās vietās gar ūdenstilpju krastiem, kur ir pusēna un barības vielām bagāta augsne, jo sēklas, kas saglabā dīgtspēju 18 mēnešus, veiksmīgi ceļo pa ūdeni. Kur tā saaug, citi augi neizdzīvo, tāpēc, kad puķu sprigane, būdama viengadīga suga, rudenī iet bojā, upes krasti, ko neaiz-

sargā citu augu saknes, var būt pakļauti erozijai. Lai ierobežotu, jāizrauj pirms ziedēšanas. Izrautos augus var sakraut kaudzē saulainā vietā un apsegt ar plēvi, tad masa sapūst viena līdz divu mēnešu laikā. Palikušo drīkst izmantot kompostā.

Japānas dižsūrene, Sahalīnas dižsūrene un pilādžlapu sorbārija neizplatās ar sēklām, jo mūsu apstākļos tās nenobriest, tomēr arī ar šiem augiem ir ļoti grūti cīnīties. Ierobežot tos var, neļaujot veidot sakņu atvases. Augsne, kur tie aug, jāmulčē, jāapstrādā, bet zāliens regulāri jāpļauj.

Vai, iznīcinot vienus, nenodarām pāri citiem?

«Ja invazīvo augu audze jau ir liela un blīva, visticamāk, daudz citu augu tur nav,» saka Santa Rutkovska. «LatViaNature projektā pašlaik testējam izskaušanas metodes piecām dažādām sugām vairāk nekā 100 ha platībā, lai pēc tam sagatavotu ierobežošanas vadlīnijas valsts līmenī krokainajai rozei, vārpainajai korintei, ošlapu kļavai, puķu spriganei un Kanādas zeltgalvītei. Jau esam sapratuši, ka, nofrēzējot audzi, atsēdinām visas sugas, bet ilgtermiņā šai darbībai ir lielāks ieguvums, salīdzinot ar to, kā būtu, ja to nedarītu. Jā, šādas darbības rezultātā uz brīdi aizies bojā arī kāda aizsargājamā suga, kas, iespējams, aug starp invazīvajiem augiem, bet augsnē esošā sēklu banka ļaus tai atjaunoties. Regulāri pļaujot un neļaujot nobriest sēklām, piemēram, Kanādas zeltgalvītei, noņemam primāros konkurentus vietējām sugām, kuras spēj ilgi saglabāt sēklu dīgtspēju. Sēkla gadiem gaida izdevīgu mirkli – to redzam parauglaukumos, ka dabisko pļavu sugas, arī retās, atgriežas, piemēram, Ziemeļu madara, ārstniecības ancītis, vidējā ceļteka, klinšu noraga un citas,» raugoties nākotnē, skaidro Santa Rutkovska.

Situāciju vēro arī Lauku atbalsta dienests

Gādājot par teritoriju atbrīvošanu no invazīvajiem augiem, situāciju uzmana arī Lauku atbalsta dienests (LAD). Tiesa, uzsvars galvenokārt veltīts bīstamākajam no Latvijā sastopamajiem – Sosnovska latvānim. Lauku atbalsta dienesta Dienvidlatgales reģionālās pārvaldes Eiropas Savienības Tiešo maksājumu daļas vadītāja Linda Usāne skaidro, ka Ministru kabineta noteikumu nr. 198 «Tiešo maksājumu piešķiršanas kārtība lauksaimniekiem» 87. punktā minēts, ka «**lauksaimnieks nodrošina lauksaimniecības zemes platībā esošo invazīvo latvāņu gints augu nopļaušanu, pirms tiem veidojas ziedkopas**». Savukārt LAD pārvaldes vadītāja Ināra Lukaševiča teic, ka cīņa ar invazīvajiem augiem, tajā skaitā latvāni, lauksaimniekiem ir pienākums, kuru viņi cenšas izpildīt, lai saņemtu platībmaksājumus. Situācija pārvaldes apkalpes zonā esot atšķirīga. Sosnovska latvānis vairāk izplatīts Krāslavas novadā, kā arī Augšdaugavas novada austrumu pierobežas teritorijās. Pārsvārā tie ir grāvji, kā arī mežu teritorijas un pamestas neapsaimniekotas zemes platības, bijušo fermu vietas, no kurienes latvānis izplatās tālāk. Praktiski katrā pašvaldībā ir speciālisti, kuri seko līdzi situācijai un saviem iedzīvotājiem var sniegt ieteikumus, kādus paņēmienus un metodes izmantot, lai samazinātu invazīvo augu pārņemtās platības.

Lauku konsultāciju centra vērtējums

Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra Priekuļu konsultāciju biroja speciālisti atzīst, ka lūgumus pēc padoma, kā tikt galā ar invazīvajiem augiem, saņem reti. Biroja speciālistu apkalpojamajā teritorijā galvenais invazīvais augs ir Sosnovska latvānis, kas koncentrējies atsevišķās vietās, piemēram, Priekuļu novada teritorijā – Silajāņu, Riebiņu, Sīļukalna pagasta zemēs. Lauksaimnieki ar šo nepatīkamo augu samērā veiksmīgi cīnās un zina, kā no tā atbrīvoties, jo latvāņu esamība draud ar subsīdiju samazināšanu. Lielākas problēmas esot pašvaldību zemēs, neapstrādātās teritorijās, krūmajos, mežos, ceļmalās, grāvjos, kur latvāņu audzes vērojamas gadu no gada.

Latgalē sastopamo invazīvo augu sugu top pieci – Sosnovska latvānis, daudzlapu lupīna, Kanādas zeltgalvīte, puķu sprigane un Japānas dižsūrene

Pārējie šajā publikācijā minētie invazīvie augi reģionā nav daudz izplatīti, ko nevar teikt, piemēram, par Pierīgu. Tur Kanādas zeltgalvītes audzes plešas daudzos hektāros.

Konsultanti uzsver lietu, kas sabiedrībai jāzina – par invazīvo augu sugu audzēšanu, kultivēšanu, transportēšanu, izplatīšanu vidē, izplatīšanās pieļaušanu, kā arī ierobežošanas pasākumu neīstenošanu un vairošanās pieļaušanu, zemes īpašniekam, lietotājam vai valdītājam var tikt piemērots administratīvais pārkāpums, sākot no brīdinājuma līdz naudas sodam. Privātpersonām tas ir brīdinājums vai naudas sods līdz 1500 eiro, bet juridiskām personām – brīdinājums vai naudas sods līdz 3000 eiro. ▣

«Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem». «Par projekta raksta «Dabas eksperte: «Ar invazīvajiem augiem jācīnās gudri»» saturu atbild SIA «Vietējā».

MAF
Mediju atbalsta fonds